

Rudolf Steiner:

HÁRMASTAGOZÓDÁS ÉS SZOCIÁLIS BIZALOM (TŐKE ÉS HITEL)

Sokan megállapították már - többek között Hartley Withers angol pénzügyi szakember ("Money and Credit" című fejtegetéseiben) - hogy minden, a pénzzel foglalkozó kérdés rendkívül bonyolult, olyannyira, hogy nagyon nehéz pontosan és egyértelműen megfogalmazni. Ez a szemlélet a szociális élet sok kérdésére igaz lehet. Mármost azt is fontolóra kellene venni, hogy milyen következményekkel jár a szociális életben, ha meghatározhatatlan, vagy legalábbis nehezen meghatározható gondolatokból fakadó ösztönzések irányítják az emberek együttműködését. Sőt, ezek a gondolatok nem is csak pusztán a megismerést gátló fogyatékoságok, hanem az életben működő erők. Határozatlanságuk tovább él a befolyásuk alatt álló intézményekben. Az ilyen intézményekből fakadnak aztán az életképtelen szociális viszonyok.

A "szociális kérdés" egészséges feltárása azon a felismerésen kell alapuljon, miszerint a jelenkori civilizált emberiség efféle zavaros gondolathajtásokból származó viszonyok között él. Ez a kérdés mindenekelőtt abból fakad, hogy az emberek észreveszik a nehézségeket, melyek között élnek, ám nemigen hajlanak arra, hogy megfelelően kövessék az utat, amely a nehézségek észrevételétől az azok gyökerét képező emberi gondolatokig vezet. Csak élethetetlen idealizmust látnak - nagyon is könnyelműen - a kenyértől a gondolatig vezető út követésében. Nem ismerik föl, hogy az a megszokott gyakorlat az élethetetlen, amely életképtelen eszméken alapul. Efféle életképtelen gondolatokat tartalmaz a jelenlegi szociális lét. Aki a "szociális kérdés" valódi megfogalmazásán fáradozik, meg kell, hogy lássa, hogy ma úgy tudja csak megragadni ennek a nagyon materiális életnek a követeléseit, ha azokig a gondolatokig hatol, amelyek alapján egy szociális közösség tagjai együttműködhetnek. Az élet egyes területein találhatunk is utalásokat efféle gondolatokra. Emberek, kiknek tevékenysége a földdel kapcsolatos, arról beszélnek, hogy újabb népgazdasági ösztönzések hatására a föld adásvétel szempontjából "árúvá" vált. Úgy vélik, hogy ez kárára van a szociális életnek. Az ilyen vélemények azonban nem járnak gyakorlati következménnyel, mivel a más területeken élők érdekeiből kifolyólag - nem ismerik el jogosultságukat.

Egy ilyen ténynek a valósághoz hű megfigyelése iránymutató erő lehetne a "szociális kérdés" megoldási kísérletében. Az ilyen megfigyelés ugyanis megmutathatja, hogyan szegül szembe az élet jogos követelményeivel az, aki a saját életterületéből kiindulva olyan gondolatokat helyesel, amelyek nincsenek összhangban e követelményekkel; ugyanis ezzel végül azokat az alapokat is aláássa, amelyekre a saját érdekei épülnek.

Ily módon megfigyelhetjük a föld szociális jelentőségét. Ez kiderül, ha szemügyre vesszük, hogyan hat a népgazdaság tisztán kapitalista irányultsága a föld értékének megállapítására. Ezen irányultságból következik, hogy a tőke törvényeket kreál önmaga szaporítására, ha azok bizonyos területeken már nem felelnek meg a feltételeknek, amelyekkel még egészséges módon gyarapíthatná magát.

A föld esetében ez különösen szembeötlő. Bizonyos körülmények miatt mindenképpen szükségessé válhat, hogy egy földterületet valamilyen módon gyümölcsözővé kell tenni. Ezek a körülmények akár erkölcsiek is lehetnek. Lehetnek azonban szellemi-kulturális körülmények is. Előfordulhat azonban, hogy e feltételek kielégítése kisebb hasznot hoz, mintha a tőkét egy másik vállalkozásba fektetnék. A pusztán kapitalista irányultság pedig csakis tisztán kapitalista nézőpontok szerint kezeli a földet, s az egyéb vállalkozásokkal azonosan mérlegeli jövedelmezőségét. Ezáltal meggátolja olyan értékek felszínre kerülését, amelyekre pedig a civilizációnak nagy szüksége volna. Mindezek hatására a javak értékelése többé nem gyökerezik egy olyan természetes, az embernek a természettel és a szellemi élettel szükséges összhangjában, amelyben ezek őt testileg és lelkileg kielégítenék.

Máris kézenfekvő a végkövetkeztetés: mivel a népgazdaság kapitalista irányultsága az ismertetett módon hat, meg kell tehát szüntetni. A kérdés csak az, hogy ezzel együtt nem szünnének-e meg azok az alapok is, amelyek nélkül a jelenkori civilizáció sem létezhetne.

Aki a kapitalista irányultságot pusztán betolakodónak tekinti a modern gazdasági életben, az a megszüntetését fogja követelni. Aki azonban fölismeri, hogy az újabb kor élete munkamegosztáson és a társadalom szervezetének tagozódásán alapulva működik, az csupán arra gondolhat, hogy csakis a kapitalista irányultság mellékhatásaként fellépő árnyoldalakat kell kizárni a társadalom életéből. Világos ugyanis számára, hogy a kapitalista módszerek csak következményei a mai életnek, és az árnyoldalak csak addig jelentkeznek, amíg kizárólagosan a tőke szempontja érvényesül a javak értékelésében.

A döntő az, hogy a szociális organizmus szerkezetének átalakításában ne a tőkeszaporodás mértéke legyen az egyedüli kényszerítő erő a gazdasági élet ágazatai számára, hanem, hogy a tőkeszaporodás jutalom legyen az élet olyan alakításáért, amely számol az ember testi és szellemi mivoltának minden következményével.

Aki gondolkodásmódját a tőkeszaporodás egyoldalú szempontja, vagy az ennek következményeként fellépő béremelés szerint állítja be, annak nem mutatkozik meg közvetlenül az egyes termelési területeknek a gazdasági körforgásra tett hatása. A tőkeszaporodás vagy a béremelés szempontjából közömbös, hogy melyik termelési ágban történik. Mindez aláássa az emberek természetes viszonyulását ahhoz, amit létrehoznak. Egy tőke- vagy bérösszeg nagysága ugyanaz marad, ha az egyik áru helyett egy másikat veszünk, vagy ha az egyik munkát egy másikra cseréljük. Ezáltal a földi javak csupán "árúk" lesznek, mivel azokat a tőkehozamnak megfelelően - amelyben pedig egyediségük nem jelenik meg - csak vásárolni vagy eladni lehet.

Ezt az árukaraktert csak azok a javak tűrik el, melyeket közvetlenül használnak föl az emberek, mert ezek értékeléséhez közvetlen mértéket szabnak az ember testi vagy lelki igényei. Ilyen mérték azonban nem létezik sem a föld, sem pedig a mesterségesen előállított termelési eszközök mérésére. Ezek értéke sok tényezőtől függ, amelyek akkor láthatók át, ha az emberi élet teljes társadalmi szerkezetét szemügyre vesszük.

Amennyiben a megművelés érdekei teszik szükségessé, hogy egy földterület tőkehozama kevesebb legyen, mint egy másik vállalkozásé, ez a csekélyebb hozam akkor sem válik kárára a társadalom tartósságának. Egy termelési ág csekélyebb jövedelmének hatására ugyanis egy idő után más termékek ára is csökken. Csak az a rövidlátó szemlélet vonja ki magát ebből az összefüggésből, amely csak az egoizmus-értéket képes számításba venni. De csakis a pusztai piaci viszony esetében van lehetőség - ahol egyeduralkodó a kínálat és a kereslet ezzel az egoizmus-értékkel számolni. Ezt a viszonyt csak úgy lehet legyőzni, ha társulások szabályozzák a cserét és a szükséges javak termelését az emberi igények ésszerű megfigyelése alapján. Ilyen társulások a pusztai kínálat és kereslet helyébe olyan eredményeket tehetnek, amelyek egyrészt a vevő és a termelőkörök, másrészt az egyes termelőkörök közötti szerződészerű tárgyalásokon jönnek létre. Ha a megfigyeléseknél kizárható, hogy az egyik ember a másik igényeinek bírójává kiálthassa ki magát, úgy az ilyen tárgyalásokon csak arról lehet szó, ami a gazdaság természeti feltételeiből és az ember munkájából keletkezhet.

Az ilyen alapokon nyugvó életet lehetetlenné teszi az, hogy a tiszta kapitalista és bérszerű irányultság uralja a gazdasági körforgást. Ez az irányultság azt méri össze az életben, amire a valóságban nincs közös összehasonlítható mérték: a földet, a termelési eszközt és a közvetlen felhasználásra szolgáló javakat. Sőt, az emberi munkaerő és az ember szellemi képességeinek értékesítése is függésbe kerül egy elvont tőke- és bérmértéktől, amely eltünteti az ember ítéletalkotásából és munkálkodásából tevékenységi körének természetes vonatkozásait.

Nos, az emberiség újabb korában az embereknek a javakhoz való viszonya nem olyan, mint amilyen a természetes gazdálkodás idejében, vagy akár az egyszerűbb pénzgazdálkodás működésekor még lehetséges volt. A mára szükségessé vált munkamegosztás és szociális tagozódás elválasztotta az embert munkája termékének megvásárlójától. E tény és azon következménye ellen, hogy megbénult a teljesítmény iránti közvetlen érdeklődés, nem lehet semmit tenni anélkül, hogy alá ne ásnánk a modern civilizált életet. Bizonyos értelemben a munka iránti érdeklődés eltűnését ennek az életnek az eredményeként kell elkönyvelnünk. Ennek az érdeklődésnek azonban nem lenne szabad eltűnnie anélkül, hogy más ne lépne a helyébe; hiszen az embernek a társadalmon belül érdeklődéssel kell dolgoznia és élnie.

A szükséges új érdeklődés az önállóvá váló szellemi és jogéletből fog fakadni. Erről a két önállósult területről érkeznek majd az ösztönzések arra vonatkozóan, hogy milyen más szempontok léphetnek a pusztai tőkezaporodás és bérnövekedés helyébe.

A szabad szellemi élet az emberi lényeg mélyéből származó érdeklődést teremt, amely céllal és tartalommal áldja meg a munkát és minden más társadalmi működést. Az ilyen szellemi élet azt a tudatot hozza létre, hogy az emberek képességeikkel értelmesen vannak jelen a létezésben, mivel a képességeket önmagukért ápolja. A közösség az így gondozott képességek hatására folyamatosan olyanná alakul, hogy azok hathassanak is benne. A jogi és gazdasági élet a kifejlesztett képességeknek megfelelő lesz. Az olyan szellemi életben, amelyet a politikai-jogi terület szabályoz, vagy amely az emberi képességeket azok gazdasági hatékonysága szerint ápolja és veszi igénybe, ott az egyéni érdeklődés nem képes a maga teljességében kifejlődni.

Az ilyen szellemi élet a művészeti és a megismerési törekvéseknek pusztán "idealista" adalékot nyújt, a gondok orvoslására pedig világnézeti megoldást, s ezzel a társadalom életétől eltávolodva egy többé-kevésbé életidegen területre vezet. Az élet áthatására csakis a szabad szellemi élet képes, amelynek megvan a lehetősége az életet magából megalkotni. A szociális élet kérdései (Mandátum Bp. 1990.) c. könyvemben megkíséreltem megmutatni, hogyan lehet az ilyen szellemi életben meglelni azokat az ösztönzéseket, amelyek a tőke kezelését egészséges társadalmi talajra állítják. A tőkét csak olyan személyek vagy csoportok tehetik gyümölcsözővé, akik az emberi közösség szolgálatában képesek végbevinni azokat a teljesítményeket, melyekhez a tőkét igénybe veszik. Ezért arra van szükség, hogy egy személy vagy csoport csak addig gazdálkodhasson egy tőkemennyiséggel, amíg képességeiből telik rá. Amennyiben már nem, akkor a tőkének másokhoz kell kerülnie; olyanokhoz, akiknek megvan hozzá a képességük. Ha a szabad szellemi életben az emberi képességek fejlődése maradéktalanul magából a szellemi élet ösztönzéseiből fakad, akkor a gazdasági körforgásban a szellemi működés eredménye lesz a tőke kezelése. Ezáltal bekerülnek a gazdasági életbe mindazok az érdekek, amelyek a szellemi működés talaján sarjadnak.

A független jogélet az egy szociális közösségben élő emberek között olyan viszonyokat hoz létre, amelyek egymásért dolgoztatják őket, még akkor is, ha az egyes embert nem fűzi közvetlen érdek termékének előállításához. Érdeklődése azért az emberi közösségért végzett munkában jelenhet meg, melynek jogi felépítésében ő maga is résztvevő. Az önálló jogi élet a gazdasági és szellemi érdekek mellett egy sajátos élet- és teljesítmény-ösztönzés alapja lehet. Az ember képes lesz teljesítményeiről arra az emberi közösségre irányítani tekintetét, amelynek eleven részese, mégpedig azért, ami emberi mivoltából pusztán azért következik, mert nagykorúvá vált, tekintet nélkül szellemi képességeire és a gazdaságban elfoglalt helyzetére. A termék a munkára fogja átvinni értékét, amennyiben az ember felfogja, hogy az mi módon szolgálja az emberi közösséget, amelybe ő maga közvetlenül beleszövődik. Csupán csak az önálló jogélet képes így megvalósítani ezt a beleszövődést, hiszen ez

az egyetlen terület, amelyen minden ember minden ember felé ugyanazon osztatlan érdeklődéssel fordulhat. Minden más terület természetéből következően az egyéni képességek vagy a munka tartalma szerint szétválasztóan hat; emez viszont minden szétválasztást áthidal.

Az önálló szellemi élet hatására a tőkeszaporodás ahelyett, hogy közvetlen ösztönző lenne, csak olyan más ösztönzések természetes következménye lehet, amelyek az emberi képességek és a munkakörök szakszerű összekapcsolásából fakadnak.

Csak a kapitalista irányultságon kívül eső szempontokból jöhet létre a szociális organizmus azon szerkezete, amikor is emberi teljesítmény és ellenteljesítmény megfelelően kiegyenlítődik. Ami a kapitalista irányultság területén történt, az ugyanígy más területen is megtörténhet, ahol a modern élet az embert az életkörülményeivel való természetes összhangjától eltávolítja.

A szellemi és jogélet önállósulása megfosztja árujellegétől a mesterséges termelőeszközöket, a földet és az emberi munkaerőt is. (Ennek útja-módja pontosabban megtalálható A szociális élet kérdései című könyvemben). Az önálló jogi és szellemi területről erednek majd azok az ösztönzések, amelyek alapján a termelőeszköz és a föld adásvétel nélkül cserélhet gazdát, és amelyek alapján majd az emberek dolgoznak.

Ily módon az emberi erők a szociális együttműködés olyan formáit hozzák létre, amelyek megfelelnek a mai civilizációnak. Kizárólag ezekkel a formákkal lehetséges az emberi szükségleteket a lehető legjobban kielégíteni. A pusztán kapitalista és bérorientált közösségekben az egyén csak olyan mértékben érvényesítheti képességeit és erejét, amennyire azok a tőke szempontjából kifizetődőek. A bizalmat, aminek alapján az egyén erőit mások szolgálatába állítja, csak arra a reményre alapozhatja, hogy életkörülményeiből kifolyólag mások is bíznak a kapitalista gondolkodásmódban. A szociális életben a munkavégzés a mások hitelezte bizalom alapján történik. A modern élet bonyolultsága egyre inkább ahhoz vezetett, hogy ahogy a korábbi kultúrák áttértek a naturalisról a pénzgazdálkodásra, ugyanúgy térnek át a mai kultúrák a hitel megalapozta munkavégzésre. Olyan korszakban élünk, amelyben szükségessé vált, hogy az egyén olyan eszközökkel dolgozzon, amelyeket egy másik ember vagy egy közösség bocsát a rendelkezésére - bízva az egyén teljesítőképességében. Am a kapitalista teljesítmény érdekei miatt teljesen veszendőbe megy a hitelgazdaságon alapuló megfelelő emberi viszonyulás a körülményekhez. A hitelforgalom ösztönzője a megfelelő tőkeszaporodás reményében nyújtott hitel, valamint az olyan munkavégzés, amelyben indokolt befektetésnek mutatkozik az igénybe vett bizalom. Ennek hatására azonban a szociális organizmusban az emberek- életidegen tőkeátcsoportosítások hatalma alá kerülnek, amit abban a pillanatban emberhez méltatlannak fognak érezni, amelyekben azt teljes mértékben fölismerik.

Az egészséges társadalmi életben egy földterülethez csak úgy nyújtanak hitelt, ha azzal lehetőséget adnak a szükséges képességekkel megáldott egyénnek vagy csoportnak olyan termelőüzem kifejlesztésére, amely minden figyelembe veendő szempontból indokolt. Am ha a kapitalista irányultság szabja meg a hitelezést, akkor megeshet, hogy meg kell fosztani a földet az egyéb szempontból kívánatos rendeltetésétől, hogy a hitelezés szempontjainak megfelelő áruértéke legyen.

Az egészséges hitelezéshez olyan társadalmi szerkezetre van szükség, amely lehetővé teszi, hogy a javak értékelésének alapja az emberek testi és szellemi igényeinek kielégítésében gyökerezzen. Az önálló szellemi és jogélet ennek az eleven fölisméréséhez és érvényesítéséhez vezet az embereket. Ezáltal a gazdasági körforgás olyaná válik, hogy az emberek a termelésről szükségleteik szerint fognak dönteni és nem hagyják, hogy olyan hatalmak uralkodjanak fölöttük, melyek hatására elvont tőke- és bérskálában tűnnek el a tényleges emberi szükségletek.

A hármas tagozódású szociális organizmusban a gazdasági élet a termelési követelmények és a kereskedelmi érdekek alapján szerveződő egyesülések együttműködéséből alakul ki. Ezek döntenek majd a hitelezésről és a hitelfelvételről. Az egyesülések tárgyalásain jelentős szerepet fognak játszani a szellemi és jogi területről a gazdasági életbe ható ösztönzések. Nem szükséges, hogy ezek az egyesülések tisztán kapitalista irányultságúak legyenek, hiszen az egyik egyesülés a többivel kölcsönös érintkezésben fog állni. Ezáltal az egyik termelési ág egyoldalú érdekeit a többieké fogja szabályozni.

A hitelezésért és a hitel felvételért az egyesülések lesznek felelősek. Ezáltal nem hogy nem fog csökkenni az egyéni képességek jelentősége, hanem éppenséggel teljességgel érvényesülni fog. Az egyén saját egyesülésének felelős a lehető legjobb teljesítményéért, az egyesülés pedig a többi egyesülésnek a teljesítmények célszerű felhasználásáért. A felelősség ezen felosztása lesz biztosítéka annak, hogy a termelés az egymás egyoldalúságát kiegyenlítő szempontok szerint történik. Nem az egyén szerzési ösztönei, hanem a közösség szakszerű igényei alapján termelnek a közösség számára. Egy egyesülés által nyújtott hitel alapja egy másikban keletkező szükséglet lehet.

Aki a megszokott gondolatmenetek rabja, az azt fogja mondani: mindez "szépen" hangzik, de hogyan lehet a jelenlegi helyzetből átkerülni egy efféle eszméken nyugvó életbe? Pedig csak azt kellene belátnia, hogy az itt tanácsoltak ténylegesen közvetlenül átültethetők a valóságba. Csak el kell, hogy kezdjük létrehozni az ismertett egyesülési formákat. Abban, hogy ez minden további nélkül lehetséges, tulajdonképpen senkinek sem kellene kételkednie, aki valamennyire is egészséges érzékkel viszonyul a valóságos élethez. A hármas tagozódás eszméjén nyugvó egyesülések valójában ugyanúgy létrehozhatók, mint a régi értelemben vett konzorciumok, társaságok stb. Sőt, az új egyesülések és a régi intézmények között is van lehetőség mindenfajta gazdasági kapcsolat-

ra. Nem kell mindenáron a régi szétrombolására gondolnunk, hogy ezáltal mesterségesen újat létesíthessünk. Az új a régi mellé kerülhet. Amint az új jobbnak bizonyul belső ereje és jogosultsága következtében, a régi úgyis lemorzsolódik a társadalom szervezetéből. A hármastagozódás eszméje nem egy olyan program a szociális organizmus egésze számára, amely megköveteli, hogy mindent, ami régi, szüntessünk meg és szervezzünk újjá. Ez az eszme egyes szociális intézmények megteremtésével indulhat. Később az egyes szociális képződmények terebélyesedő élete következtében alakul majd át az egész, hiszen ez az eszme képes erre, mivel nem utópia, hanem valóságos erő.

A lényeg az, hogy a hármastagozódás eszméje segítségével a szociális organizmusban egyesült emberekben kialakul a megfelelő szociális érzék. Az önálló szellemi és jogi életből fakadó ösztönzések megfelelően megtermékenyítik a gazdasági szempontokat. Az egyén bizonyos értelemben a közös teljesítményen dolgozó munkatárs lesz. Munkatársi közreműködése a szabad szellemi életben való részvételével, a jogi talajon kialakított érdekekkel és a gazdasági egyesülések kölcsönös kapcsolatain keresztül valósul meg.

A hármastagozódás eszméjének hatására a szociális organizmus működése bizonyos értelemben átalakul. Jelenleg a tőkeszaporodásban és a béremelésben kell azt látnunk, ami által az ember megfelelő módon idomul a szociális organizmushoz. A hármastagozódású szociális organizmusban az egyének individuális képességei a lehető legtermékenyebbé teszik a közös munkavégzést, összhangban a jogalaptól származó emberi viszonyokkal és az egyesülési tevékenységen nyugvó gazdasági termeléssel, forgalommal és fogyasztással. A tőkeszaporodás illetve a teljesítmény kiegyenlítése a megfelelő ellenszolgáltatással pedig úgy lép föl, mint a szociális tevékenységek és intézmények következménye.

A hármastagozódás eszméje nem azon a területen akar reformálni, ahol csak a szociális következmények szerepelnek, hanem átalakító és újjáépítő tevékenységét az okok területére akarja irányítani. Ezen eszme elfogadásával vagy elutasításával kapcsolatban fölmerül a kérdés, hogy létrehozza-e az ember az akaratot, amivel az okok ezen területéig hatolhat. Ennek az akaratnak pedig a külső intézmények megfigyelésétől az azokat működtető emberekhez kell vezetnie. A mai kor magával hozta a sok területre kiterjedő munkamegosztást. Ez előfeltétele a külső intézményeknek. Amit a megosztott munkaterületek okoznak, azt az eleven emberi csereviszonyoknak kell kiegyenlíteniük. A munkamegosztás elválasztja az embereket; azok az erők, amelyek az önállóvá lett szociális organizmus három tagjából származnak majd, ismét összekapcsolják őket. Szociális életünkre rányomja a bélyegét, hogy fejlődésének tetőpontjára ért az emberek szétválasztása. Ezt az élettapasztalat segítségével kell fölismerni. Aki ezt fölismeri, annak számára a kor szükséges követelményévé válik, hogy az egyesüléshez vezető utak elindítására gondoljon.

A gazdasági élet olyan konkrét jelenségei, mint az intenzívvé váló hitelforgalom, megvilágítják ezt a szükséges korkövetelményt. Minél erősebbé vált a kapitalista irányultságra való hajlam, minél fejlettebb lett a pénzforgalom, minél tevékenyebbé vált a vállalkozó szellem, annál jobban kibontakozott a hitelforgalom. Ez azonban fel kell, hogy keltse az egészséges gondolkodás igényét arra vonatkozóan, hogy valóban megértse a javak tényleges termelését és a meghatározott javak iránti emberi szükségletet. Az végülis csakis egészséges lehet, ha a hitelező felelősséget érez azért, ami az általa nyújtott hitellel történik, és ha a hitel felvevője biztosítékokat ad a hitelezőnek ezért a felelősségért, mégpedig gazdasági kapcsolódásain - az egyesüléseken - keresztül. Egy egészséges népgazdaságban nemcsak arról van szó, hogy a hitel magát a vállalkozó szellemét követeli, hanem arról is, hogy létezzenek olyan intézmények, amelyekben a vállalkozó szellem szociálisan kielégítő módon működik. Elvileg aligha fog valaki kételkedni abban, hogy a jelenlegi gazdasági körforgásban szükség van a felelősségérzés növekedésére. Ez a növekedés azonban attól függ, hogy keletkeznek-e olyan egyesülések, melyeknek tevékenysége által valóban világossá válik az egyének számára, hogy ténykedésük mit hoz létre a szociális közösségben.

Azok, akiknek tevékenysége a földműveléssel függ össze, és akiknek ezért ezen a téren tapasztalataik vannak, joggal állítják, hogy annak, aki a földdel foglalkozik, nem egy tetszés szerinti áruként kellene kezelnie azt és hogy a földhitelt másképp kellene nyújtani, mint az áruhitelt. Ám lehetetlen, hogy a jelenlegi gazdasági körforgásban ilyen fölismérések gyakorlati jelentőségre tegyenek szert, ha az egyének mögött nem állnak egyesülések, amelyek az egyes gazdasági területek vonatkozásai alapján a földgazdálkodásnak más jelleget adnak, mint egy másik termelési ágának.

Teljesen érthető, hogy néhányan azt fogják mondani, mi szükség minderre, hiszen végülis mindenfajta termelés fölött az emberi igény uralkodik és például senki sem hitelezhetne vagy vehetne föl hitelt, ha egy szükséglet, akár honnan is, nem támasztaná azt alá. Sőt azt is mondhatnák: hiszen végülis minden, amit itt a szociális intézményekről elgondolunk, nem több, mint a tudatos megformálása annak, amit biztosan automatikusan is szabályoz a "kínálat és kereslet". Aki azonban pontosabban utánagondol, annak számára nyilvánvaló lesz, hogy a szociális organizmus hármastagozódásának eszméjéből fakadó, a szociális kérdéstről szóló magyarázatoknál nem az a lényeg, hogy a kínálat és kereslet jegyében zajló szabad forgalom helyébe egy kényszergazdaságot ültessünk, hanem az, hogy a javak kölcsönös értékét úgy alakítsuk ki, hogy lényegileg egy emberi termék értéke feleljen meg azon más javak értékének, amelyekre előállítójának az alatt az idő alatt szüksége van, amelyet előállítására fordít. Ha kapitalista irányultsággal akarunk egy terméket előállítani, akkor dönthet csupán a kereslet is, de ha egy terméket olyan árért állítunk elő, amelynek értéke megfelel az ismertetteknek, akkor nem

dönthet róla egyedül a kereslet. Ezt a döntést csak olyan intézményekben hozhatják meg, amelyek a szociális organizmus egészéből kiindulva állapítják meg az egyes javak értékét. Aki kétségbe akarná vonni, hogy szükség van ilyen intézményekre, az nem képes észrevenni, hogy ha csupán a kínálat és kereslet működik, akkor elcsökevényesednek olyan emberi szükségletek, melyeknek kielégítése növeli a szociális organizmus civilizáltságát; és azt a törekvést sem érzékeli, amely az efféle szükségletek kielégítését be akarja illeszteni a szociális organizmus ösztönzéseibe. Ennek a törekvésnek a tartalma éppen az emberi szükségletek és az emberi teljesítmények értéke közötti kiegyenlítés megteremtése a szociális organizmus hármas tagozódása alapján.

(Fordította: Tatai Mária)